

TÜRKAN MEHDİYEVA*

LEYLA BALƏBƏKKİNİN “YAŞAYIRAM” ROMANINDA
QADIN VƏ İCTİMAİ MÜHİT PROBLEMİ

Müasir ərəb nəsrində qadın problemi dedikdə təkcə zəif qadınlardan danışmaq doğru deyil. Qadın emansipasiyası uğrunda bütün vuruşan, eynən kişilər kimi təhsil alan, qadın azadlığı üçün mübarizə edən qadınlar da vardı. Onlar həm şəxsiyyətləri, həm də qələmləri ilə gələcək ərəb qadın yazarlar üçün bir etibarlı zəmin hazırlayırdılar sanki. Belələrindən biri ərəb ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Leyla Baləbəkkinin yaradıcılığı təkcə mənsub olduğu Livan ədəbiyyatında deyil, ümumən müasir ərəb nəsrində qadınların mübariz həyatını əks etdirən mühiti görmək və anlamaq baxımından mühüm qaynaqdır. Onun istər qısa və uzun hekayələri, istərsə də romanları ərəb qadınının obrazını önə çıxartmış, onların timsalında yeni ərəb insanının bariz nümunəsini meydana qoya bilmişdir. Eksiztenzializm ədəbi cərəyanının verdiyi imkanlardan bəhrələnərək o, müasir ərəb qadınını əsərlərində ayağa qaldırmağa, özünü tanımağa, ona qarşı siddət və işgəncəni lənətləməyə çağırmaqla böyük qələbəyə və cəsarətə imza atmışdır.

Açar sözlər: *Livan ədəbiyyatı, eksiztenzializm, müasir ərəb nəsr, qısa hekayələr, uzun hekayələr, qadın emansipasiyası, roman*

Giriş

Leyla Baləbəkkinin doğulduğu şərait Livanın ortodoksal islam mühiti idi. Bütün ərəb dünyasında olduğu kimi, burada da qadının ən ümdə haqları tanınmır, qadına ikinci dərəcəli münasibət bəslənilirdi. Qadının cəmiyyətdəki yeri, ailədə və ictimai həyatdakı rolu, qadın-kəşi münasibətlərində kişinin hegemonluğu, qadınlara olan cinsi təcavüzlər adi hala çevrilmişdi. Lakin Osmanlı imperiyasının ərəb torpağına gətirdiyi yeniliklər, 19-cu əsrdə meydana gələn “Nəhda hərəkatı”, onun təsiri ilə açılan dini-dünyəvi məktəblər, fransız, amerkan, ingilis, rus missionerlərinin burada açdıqları təhsil ocaqları, xüsusilə qızlar məktəbinin yaranması, Cübran Xəlil Cübran kimi bir mütəfəkkirin apardığı mübarizə, “Qələmlər birliyi”nin meydana gəlməsi və yeni ərəb ədəbiyyatının açdığı cığırlar ortodoksal islam mühiti ilə paralel inkişaf edirdi.

Əsas təhlil

Daxili zənginlik, bilik eşqi, məhəbbətə arxalanmaq, geriliyə dirəniş göstərməyə hazır olmaq kimi mühüm mətləblər yeni yaranan novator ərəb nəsrində önə çıxır, gənc qadın və qızları öz məhəbbətləri üçün hər cür mübarizəyə sövq edirdi – bütün bunlar modern ərəb ədəbiyyatının üzə çıxartdığı mütərəqqi surətlərdir. Təəssüf ki, gerilikçi düşüncə və savadsızlıq, cəhalət bu yeni obrazın dünyaya gəlişinə əngəl olmağa çalışırdı. Bu kimi amansız mübarizə modern ərəb nəsrinin qəhrəmanı olan qadınları sınağa çəkməkdə idi.

Leyla Baləbəkki belə bir dövrdə, 1934-cü ildə Beyrutun şüərlər yaşayan məhəlləsində doğulmuşdur.

Anasının yeniyetmə yaşında ərə gedib on uşaq doğması, ər evində müti bir qadın olması, oxu-yazı bilməməsi gələcək yazıçını nə qədər hiddətləndirsə də, atasının ağıllı, məntiqli bir adam olması, ailəsi üçün lazimi maddi-mədəni şəraiti yarada bilməsi gənc qızın həyata baxışına müsbət təsir göstərmişdir.

Lakin Şərqi despotik arxaik təfəkkürü bu ailədə də hökm sürməkdədir. Ona görə də ibtidai təhsilini tamamladıqdan sonra Leylanın təhsilini davam etdirməsi fikrinə nəinki müsbət yanaşılmır, hətta kəskin şəkildə pislənilir. O, buna etiraz əlaməti olaraq üç ay aclıq edir. “Qadınların oxumağını günah kimi qəbul edən bir ailədən çıxmışdım. İbtidai məktəbi bitirdikdən sonra atamın təhsilimi davam etdirməyimə icazə verməməsi səbəbilə üç ay boyunca aclıq etdim.” (6, s. 96)

Nəhayət, qızın mübarizəsi nəticə verir: orta məktəbə qəbuluna ailə icazə verməli olur. Burada

da təhsilini müvəffəqiyyətlə davam edən gələcək yazıçının gözü daha yuxarılarda idi. O, orta məktəbi bitirdikdən sonra Beyrutdakı Əziz Yusif Universitetinin Şərq xalqları ədəbiyyatı fakültəsinə daxil oldu. (8, s. 133)

Livan parlamentində katib kimi çalışdıqdan sonra Parisə gedərək həm fransız dilinə aid bilgilərini təkmilləşdirdi, həm də Qərb ədəbiyyatı üzrə yeni bilgiler qazandı.

Ailəsi onun təkcə təhsilinə qarşı deyildi, onun bir sıra işlərdə çalışması, hətta Parisə gedərək təhsilini təkmilləşdirməsi, feminist düşüncə tərzində yazıları da mühafizəkar ailədə söz-söhbətə səbəb olur, ona qarşı çıxırdılar. Lakin yazıçı bütün bunlara dirəniş göstərərək öz mübarizəsini sürdürürdü. Mühafizəkar ailənin və mühitin təpkilərindən qorunmaq üçün o bir sıra yeni mübarizə üsullarından istifadə etməli olur, geri çəkilmək bilmirdi.

İş ondadır ki, gənc yazıçı təkcə ailəsi ilə deyil, daxil olduğu çevrəsi tərəfindən də daim qınağa tuş gəlmiş, maşın sürməsi, məclislərə getməsi, xüsusilə baş örtüsündən imtina etməsi kəskin etirazlarla qarşılanmışdır.

Yazıçı yazacağı kiçik hekayələrdə, povest və romanlarda özünün apardığı bu mübarizənin əksini görməyə başladı – yazıçı öz keşməkeşli həyat hekayəsini əsərlərinə gətirməkdə israrlı idi. Əslində, onun hekayə və romanlarının daha böyük uğur qazanmasının bir səbəbi də elə bu tanış həyat materialının əsərlərində əksi idi.

Leyla Balbəkki də əsərlərində feminist qadınların müdafiəsinə qalxmış, qadın haqları uğrunda bir mübariz olmuşdur.

O, ailəsi ilə təkcə təhsillə bağlı məsələlərdə qarşı-qarşıya gəlmirdi, həm də davranışı, həyata və yaşayışa münasibətində də problemlər yaşayırdı. Özünə son dərəcə azadlıq verən, iş yerində, ictimai yerlərdə azad qadın kimi davranan yazıçı özündəki bu xüsusiyyətləri gələcəkdə ona şöhrət gətirən "Ənə əhya" - ايحأ ان ("Yaşayırım") romanın qəhrəmanı Linaya da aşılamişdir.

Təəssüf ki, Leyla ailəsi ilə aralarında yaranan bu problemdən heç xoşlanmır. İş o yerə çatır ki, ailənin təkidinə baxmayaraq çadradan da imtina edir. Əslində ailə sadəcə qatı dindar olduqlarına görə deyil, ictimai qınağa rəğmən çadra məsələsində israrlıdır. Hətta qızın dostları ilə əylənməsinə, içki içməsinə, avtomobil sürməsinə mane ola bilmirlər. Əslində, ata gizlində qızı ilə qürur duyur.

Yazar xanım təkcə ailəsi ilə deyil, onu əhatə edən mühitlə də mücadilə etmək məcburiyyətindədir. Nə yazıqlar ki, onun çadra taxmamasına görə rəfiqələrinin ailələri qızları ilə görüşməsinə qadağa qoyurlar. (3, s. 55)

Gələcək yazarın atası şeirə, sənətə bağlı birisi olduğu üçün evində xalq şeiri ənənələrinə bağlı olan Livan şairlərinin qeyri-rəsmi toplantısını keçirərdi. Gələcəyin yazarı özünün sevimli romanı "Ənə Əhya"da bu tip şeir məclislərini təsvir etmişdir.

O, bədii yaradıcılığa qısa hekayələrlə başlamışdır. İlk hekayələrindən olan "Səfinət hanan ilə l-qamar" ("Aya uçan eşq gəmisi") oxucuların marağına səbəb olub. Burada müəllif mühafizəkar keçmişə, qatı fanatizmə qarşı çıxmış, yenilik duyğusu, təhsil, təlim kimi təməl məsələləri önə çıxartmışdır ki, bu da müasirlərinin kəskin tənqidinə səbəb olmuşdur. (4, s. 11)

Müəllifin qəhrəmanı olan bir qadının özü haqqında dedikləri inanılmaz dərəcədə insanın qəlbinə toxunur, onu alçaldır: "Mən bir heçəm, heç. Küçədə mənə tüpürmək belə istəmirlər. Mən bir heçəm, heç..." (9, s.20)

Bu yerdə müqaisə üçün böyük Azərbaycan dramaturqu C.Cabbarlının "Sevil" pyesinin əvvəlində Sevilin qadına münasibəti yada düşür: "S e v i l. Çünki kişi evin sütunudur. Arvad nədir, oturub saman çuvalı kimi evin bir küncündə, nə ölüyə hay verir, nə diriyyə pay..." (2, s.11)

Yazıçı nəhayət həyatda rastlaşdığı bütün çətinliklərə qarşı dayana biləcək bir obraz yaratmaq üçün özünün yuxarıda da bəhs etdiyimiz "Ənə Əhya" ("Yaşayırım") romanını qələmə alsada, Beyrutun bütün nəşriyyatları əsərin çapından imtina etdilər. Səbəb kimi isə tanınmayan bir gənc qadının əsərinin, həm də fanatik cəmiyyətin özünə qarşı yazılmış əsərinin çapının risk olduğu iddiası göstərilirdi. Dostları ilə birgə fəaliyyətə keçən yazıçı romanı çap etdirmək üçün nə qədər səy sərf etsə də, bir şeyə nail ola bilmir. Sonralar yazırdı ki, romanın çapı üçün çalışmaq və pul toplamaqdan başqa çarəm qalmadı. (10, s. 25)

pulu ilə və maşını ilə də maraqlanmıram. İstəyirəm bilsin ki, mənə onun heç nəyi lazım deyil." (9, s. 5)

"Ənə əhya" romanında müəllif, baş qəhrəmanı Linanın düşüncələri ilə ərəb qadınının ictimai həyat burulğanındakı problemlərini önə çıxarmışdır. Feodal patriarxal dünyanın yazılmamış qanunlarının qadınlara qarşı olduğunu, qadının azadlığı və xoşbəxtliyinin kişilərin əlində olduğunu və bunun onlara yaxşı heç nə vəd etmədiyini dilə gətirmişdir. Bütün ətrafı – valideynləri, qohumları, dostları, yaxınları tam güclə əsərin qəhrəmanı olan gənc qıza qarşıdır. Sanki bütün bunlara qarşı çıxan yazıçı bir qadın harayına dönüb bütün ərəb qadınlarını bu əsarətdən, bu rəzalətdən və məhkumluqdan azad etmək istəyir. Lakin əsərin bəhs etdiyi 1950-ci illərin ərəb toplumu bu haraya hay vermək iqtidarında deyildir.

Linanın arzusu kişi hegomonluğuna qarşı çıxmaq, öz mübarizəsində bu müstəvidən geri durmamaqdır. Romanın ilk səhifələrində o, kişiləri tamam rədd etsə də, sonrakı səhifələrdə buna ehtiyac hiss etsə də, yenə kişi hakimiyyətinin vurduğu zərbələrlə üzləşir. Qarşısına çıxan kişi, artıq haqqında bəhs etdiyimiz kommunist düşüncəsinə sahib Baha adlı birisidir. Baha öz işlərinə elə aludə olub ki, qıza qarşı son dərəcə laqeyddir. Qız isə ona get-gedə bağlanır və evlilikdən uşaq doğmağacan xəyallar qurur. Sonra özü də bu zəifliyinə qarşı çıxır. Bahanın onunla sadəcə əyləndiyini bildikdə, bədbinləşir, intihar etmək istəyir.

Sonda yazıçı qəhrəmanın təhsil, eşq və iş sahəsindəki bacarıqsızlığını onun mühiti ilə bağlayır və bunun səbəblərini Linanın evində axtarır.

"Yaşayırım" romanı görkəmli Azərbaycan ədibi Nəcəf bəy Vəzirovun "Müsibəti-Fəxrəddin" faciəsinin qəhrəmanları Fəxrəddini və onun sevgilisi Səadət xanımın faciəli taleələrini yada salır. Bu əsərdə də fanatizm, cəhəlat və savadsızlıq əsərin qəhrəmanının arzularına çatmasına mane olur. Səadət feodal-patriarxal adət-ənənələrin, savadsızlığın, cəhəlatın qurbanı olan Fəxrəddinin cənazəsi üstündə göz yaşı tökərək deyir: "Heyf sənə, Fəxrəddin, bu vəhşi nadanlar sənə qədrini-qiymətini bilmədilər... İndiyə kimi həya qoymayıb əlindən öpüm, amma indi üzündən öpəcəyəm, ayrılıqdır, Fəxrəddin! (Qucaqlayıb öpür.) Nəfəsim gəlmir... Bismillahirrəhmanir-rəhim... Xudaya! Mən necə bədbəxt yaranmışam ki, gör kimlərin üstündə Quran oxuyuram... Məgər belə müsibət çəkmək olar? Dağlanmış sinəmi parə-parə elədin, Fəxrəddin ... Bismillahirrəhmanir-rəhim... Ciyərim dağıldı, Fəxrəddin! (Fəxrəddini qucaqlayıb oxuyur):

Va həsrətə qoydu fələk binəva səni;
Aləmdə dərd çəkməyə gördü rəva səni.
Dünya evində olmadı bir yaxşı gün nəsib,
Övrətlər içrə əylədi bəxtiqara səni." (5, s.142)

Əsərdə Fəxrəddinin maarifçi arzuları, sevgilisi Səadət xanımın xoşbəxtlik barədə düşüncələri despotik cəmiyyətin sayəsində məhv olur. "Lakin əsərin əsas qəhrəmanı tək o deyil, qurbanlar verərək ayılan və yenidən doğulmaq üçün iztirablar çəkərək dağılan narahat bir cəmiyyətin özüdür. Faciə bir şəxsən yox, bir vilayətin, bir cəmiyyətin müsibətidir. Fəxrəddinin öz dili ilə desək, "Müsibəti-Fəxrəddin" – "müsibəti-müsəlmandır". Müsibətlər içində hərənin müsibəti isə bir cəhəti ilə seçilir." (5, s. 8.)

Çap olunduqda çox böyük tənqid və təhdidlərə məruz qalan "Yaşayırım" əsəri yazıçının ərəb dünyasında məşhurlaşmasına səbəb olmuş, bir çox ölkələrdə təkrar-təkrar çap edilmişdir. Sonralar bir çox dillərə çevrilən roman Leyla Balabəkkinin təkcə Şərqdə deyil, Qərb oxucuları arasında da populyar olmasına səbəb olmuşdur.

Livanda başlayan müharibəyə görə ölkəni tərk edərək Londona köçən Leyla əl-Balabəkki bir daha yaradıcılıqla məşğul olmasa da, onun ən uğurlu əsəri olan "Ənə Əhya" 100 ən yaxşı ərəb romanı siyahısına daxil edilmişdir.

Qocaman yazıçı 2023-cü ilin oktyabr ayının 23-də vəfat etdi. Onun vəfatı sanki illər sonra əsərlərində baş qaldıran qadın emansipasiyasını yenidən dirçəltdi. Ölümü belə qadın haqlarının unudulmamasına rəvac vermiş oldu.

Nəticə

Leyla əl-Baləbəkkinin yaradıcılığı bütün tabuları vurub dağıtmaq, ortodoksal Şərq mühafizəkarlığını, xüsusən qadına şiddəti, qadının təhqir olunmasının, qadına ikinci dərəcəli münasibəti kəskin tənqid etmək baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Yazıçı öz əsərləri ilə bərabər, şəxsi həyat nümunəsi ilə də tək-cə Livanda deyil, bütün ərəb dünyasında qadın azadlığının ən yaxşı tərənnümçüsü kimi ədəbiyyat tarixində mühüm iz buraxmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Baalabakki, L. Ich Lebe / L.Baalabakki. – Deutsch: Lenos Verlag, – 1994. – 284 s. 2.Cabbarlı, C. Əsərləri, [3 cilddə] / Bakı: Şərq-Qərb nəşriyyatı, – c. 3. – 2005, – 368 s 3.Igbaria, Khaled, Layla Baalbaki and Feminism throughout her Fiction // Scotland University of Edinburg, p.Cabbarlı, C. Əsərləri, [3 cilddə] / Bakı: Şərq-Qərb nəşriyyatı, – c. 3. – 2005, – 368 s.
  - 4.Kaplan, M. Hikaye Tahlilleri / M.Kaplan. – İstanbul: Dergah Yayınları, – 2002. – 484 s.
  5. Vəzirov, N. Əsərləri: [2 cilddə] / N.Vəzirov. – Bakı: Şərq-Qərb nəşriyyatı, – c. – 2005. – 422 s.
  6. Zeydan, C. Arab Women Novelists: The Formative Years and Beyond / C.Zeydan. – New York: State University of New York Press, volume – 1995. – 363 p.
  7. Walbridge, L. S., Sex and the Single Shiite: Muta Marriage in an American Lebanese Shiite Community, 18 October 1997. <https://wrrc.wluml.org/node/296> 12.11.2020
- ،انانبل يبارافلا راد، (1899 - 2009) قرصاعملا ؤينانبللا ؤياورلا يف ؤأرملا، نيسح نيئم ؤلي م ج
ص. 133 20168.
9. ص 327، 1963، بادآلا راد، ايحأ ان، يكبل عب ىلي
، ؤينانبللا ؤودنلا، ؤعنقأ الب نحن، يكبل عب ىلي
ص. 10 38
74، 1979 راي 18، سي داوحلا، «يكبل عب ىلي عم كل»، ناوطن ردي ح
ص. 11

*AMEA Ziya Bünyadov adına
Şərqşünaslıq İnstitutunun dissertantı
E-mail: turkanazad15@gmail.com

Turkan Mehdiyeva

THE PROBLEM OF WOMEN AND THE PUBLIC ENVIRONMENT IN THE NOVEL “YASHAYIRAM” BY LEYLA BALEBAKKI

When we talk about women's issues in modern Arabic prose, it is wrong to talk only about weak women. There were women who fought for women's emancipation, received the same education as men, and fought for women's freedom. It seems that they, both with their personalities and with their pens, prepared reliable ground for future Arab women writers. One of them, the work of Leila Balebakki, one of the prominent figures of Arabic literature, is an important source in terms of vision and understanding of the environment that reflects the militant life of women, not only in Lebanese literature, to which she belongs, but also in modern Arabic prose in general. Both his short and long stories and novels revealed the image of the Arab woman and created a shining example of the new Arab man in their image. Taking advantage of the opportunities provided by the literary movement of existentialism, she achieved great victory and courage, calling on the modern Arab woman to stand up in her works, recognize herself, and curse the violence and torture against her.

Keywords: *Lebanese literature, existentialism, modern Arabic prose, short stories, novellas, women's emancipation, novel.*

Туркан Мехдиева

**ПРОБЛЕМА ЖЕНЩИНЫ И ОБЩЕСТВЕННОЙ СРЕДЫ В РОМАНЕ ЛЕЙЛЫ
БАЛАБЕККИ «ЯШАЙЫРАМ»**

Когда мы говорим о женской проблеме в современной арабской прозе, неправильно говорить только о слабых женщинах. Были женщины, которые боролись за женскую эмансипацию, получали такое же образование, как и мужчины, и боролись за женскую свободу. Создается впечатление, что они и личностями, и своим пером готовили надежную почву для будущих арабских писательниц. Одно из них, произведение Лейлы Балебакки, одной из видных фигур арабской литературы, является важным источником с точки зрения видения и понимания той среды, которая отражает воинственную жизнь женщин, не только в ливанской литературе, к которой она принадлежит, но и в современной арабской прозе вообще. И его короткие, и длинные рассказы и романы выявили образ арабской женщины и создали яркий пример нового арабского человека по их образу. Воспользовавшись возможностями, предоставленными литературным направлением экзистенциализма, она добилась великой победы и мужества, призвав современную арабскую женщину встать в свои произведения, признать себя, проклясть насилие и пытки по отношению к ней.

Ключевые слова: ливанская литература, экзистенциализм, современная арабская проза, рассказы, повести, эмансипация женщин, роман.

Akademik İsa Həbibbəyli tərəfindən təqdim edilmişdir

İlk daxilolma tarixi: 25.04.2024

Son daxilolma tarixi:11.05.2024